

FRAZEOLOGIZOVANÉ KONŠTRUKCIE NA PRÍKLADE NEMECKÉHO A SLOVENSKEHO JAZYKA¹

Peter Ďurčo

ĎURČO, P. (2025): Phraseologized Constructions on the Example of German and Slovak. In: *Slovenská reč*, 90/1, 32 – 50.

Abstract: This study explores phraseologized constructions, a specific type of stabilized word combinations in which one or more obligatory components (anchors) are fixed while the remaining slots (fillers) remain variable. The variability of these fillers follows a frequency-based continuum, allowing for semantic classification and pragmatic function determination. The study builds on theoretical frameworks of construction grammar and phraseology. The article examines terminological differences across linguistic traditions, particularly in German-, English- and partially Slovak-, Czech- and Russian-language literature on phraseologized constructions. Our classification system is proposed on the degree of lexicalization and grammaticalization, distinguishing fully petrified, partially petrified, and open constructions. Special attention is given to corpus-based methodologies for extracting and analyzing these constructions, demonstrating that despite hypothetical openness, lexical variability is subject to pragmatic and usage-based restrictions. We propose a distinction and definition of a hierarchical defined sequence of terms *phraseologized construction model*, *phraseologized construction*, *phraseologized construction pattern* and *construction phraseme*. This research contributes to the broader understanding of phraseological variation and its role in syntactic and semantic structures and the research offers important insights into the functioning of language as a lexical-grammatical continuum.

Keywords: construction grammar, phraseology, lexicalization, grammaticalization, corpus linguistics, German phraseology, Slovak phraseology, open-slot idioms, syntactic phraseology, linguistic variation, pragmatic function, formulaic language, phraseologized construction model, phraseologized construction, construction pattern, construction phraseme.

Článok v skratke:

- Štúdia sa zaoberá frazeologizovanými konštrukciami – stabilizovanými slovnými spojeniami, v ktorých je jeden alebo viac prvkov pevne daných a ostatné prvky sú variabilné. Táto variabilita sa pohybuje vo frekvenčnom spektre, čo umožňuje ich sémantickú a pragmatickú klasifikáciu.
- Autor vychádza z teoretických konceptov konštrukčnej gramatiky a frazeológie, pričom poukazuje na terminologické rozdiely v anglofónnej a germanofónnej lingvistiky a reflektuje aj niektoré pohľady v slavistike s dôrazom na stav v slovakistike.
- Navrhne klasifikáciu frazeologizovaných konštrukcií na základe lexikalizácie a gramatikalizácie, rozlišujúc úplne, čiastočne petrifikované a otvorené frazeologizované konštrukcie.

¹ Tento príspevok vznikol v rámci projektu VEGA 1/0247/24 *Synsémantika v ustálených slovných spojeniach v porovnaní nemčina – slovenčina*.

- Osobitná pozornosť je venovaná metódam korpusovej lingvistiky na extrakciu a analýzu frazeologizovaných konštrukcií, kde sa ukazuje, že hoci sú teoreticky otvorené, ich variabilita podlieha pragmatickým a frekvenčným preferenciám a obmedzeniam.
- Autor navrhuje rozlíšenie a definíciu termínov frazeologizovaný konštrukčný model, frazeologizované konštrukcia, frazeologizovaný konštrukčný vzorec a konštrukčná frazéma
- Výskum frazeologizovaných konštrukcií ponúka dôležité informácie o fungovaní jazyka ako lexikálno-gramatického kontinua.

1. OBJEKT VÝSKUMU

V príspevku sa venujeme tzv. frazeologizovaným konštrukciám (PhC). Ide o tie prípady ustálenosti slovného spojenia, kde časť komponentov, resp. často len jeden jediný, ktorým môže byť aj synsémantikum, je obligatórnou zložkou konštrukcie (tzv. anchor), a ostatné pozície v konštrukcii (fillers/slots) sú variabilné. Extenzia variabilných pozícií môže byť veľmi rozsiahla, avšak rádius prvkov vyskytujúcich sa na voľných pozíciách je kontinuum, ktoré dokážeme frekvenčne triediť, sémanticky klasifikovať a na základe toho aj určovať pragmatické funkcie. V tomto príspevku sa nevenujeme priamo konfrontačnému výskumu nemeckých a slovenských frazeologizovaných konštrukcií, ale na paralelných príkladoch z týchto dvoch jazykov poukazujeme na špecifiká tohto jazykového javu. Konfrontácii frazeologizovaných konštrukcií sa venujeme napr. v článku Ďurčo et al. (2025).

Frazeologizované konštrukcie definuje Dobrovoľskij ako „konštrukcie, ktoré majú lexikálny význam ako celok, pričom isté pozície v ich syntaktickej štruktúre sú lexikálne obsadené, zatiaľ čo iné predstavujú sloty, ktoré treba doplniť, pričom ich obsadenie je lexikálne voľné a podlieha len istým sémantickým obmedzeniam“ (Dobrovoľskij 2011, s. 114)². V terminológii podľa Taylora ide o tzv. „konštrukčné idiomy“ ako vzorce (rôzneho stupňa produktivity a schematickosti) na tvorbu výrazov, ktorých syntaktické, sémantické, pragmatické a dokonca ani fonologické vlastnosti nemožno odvodiť zo všeobecných princípov, či už univerzálnych alebo špecifických pre daný jazyk (Taylor 2014, s. 11).³

2. TERMINOLÓGIA

Zvýšená pozornosť venovaná frazeologizovaným konštrukciám je spojená so vznikom konštrukčnej gramatiky koncom deväťdesiatych rokov, ktorá bola reakciou na generatívnu a transformačnú gramatiku, ktoré sa usilovali o definíciu univerzáln-

² Die Phrasemkonstruktionen können [...] als Konstruktionen definiert werden, die als Ganzes eine lexikalische Bedeutung haben, wobei bestimmte Positionen in ihrer syntaktischen Struktur lexikalisch besetzt sind, während andere Slots darstellen, die gefüllt werden müssen, indem ihre Besetzung lexikalisch frei ist und nur bestimmten semantischen Restriktionen unterliegt.

³ Construction idioms are patterns (of varying degrees of productivity and schematicity) for the formation of expressions, but whose syntactic, semantic, pragmatic, and even phonological properties cannot be derived from general principles, whether universal or language-specific.

nych pravidiel, kde jazyk predstavoval separátne moduly (fonológiu, syntax, sémantiku a lexikón). V anglofónnej literatúre sa na skúmaný jav používali rôzne terminologické označenia ako: *lexical open idioms*, *formal idioms* (Fillmore – Kay – O'Connor 1988), *schematic idioms* (Croft – Cruse 2004), *idiomatic constructions* (Kay – Fillmore 1999), *partially lexically filled phrasal patterns* (Goldberg 2006), *constructional idioms* (Taylor 2014), *morphemic and syntactic phrasemes* (Meľčuk 2021), *open-slot idioms* (Martí Solano 2013), *partially lexically filled multiword units* (Piunno 2022) a i. V germanofónnej literatúre sa frazeologizované konštrukcie skúmali predovšetkým v rámci frazeológie a boli označované ako: *modellierte Bildungen* (Černyševa 1975), *Modellbildungen* (Häusermann 1977; Burger 2015), *Phraseoschablonen* (Fleischer 1997; Donalies 2009), *Strukturformeln* (Mieder 2004), *syntaktische Prägungen*, *syntaktische Ausdrucksmodelle mit primär pragmatischer Prägung* (Feilke 1996), *typische grammatisch-stilistische Konstruktionen*, *idiomatische Konstruktionsmuster* (Finkbeiner 2017), *Phrasem-Konstruktionen* (Dobrovolskij 2011, 2018), *Wortbindungsmuster* (Steyer 2013, 2018), *semi-schematische Konstruktionen* (Mellado Blanco 2022, 2023). Pokusy o výskum a opis PhC môžeme pozorovať aj vo frazeologickom výskume v ruštine. Natalija Švedova (1960) bola pravdepodobne prvá, ktorá opísala tento jazykový jav a upozornila tak na ich existenciu v ruštine. Vysvetlila niekoľko aspektov syntaxe pre určité PhC, ktoré nazvala „frazeologizované štruktúrne schémy“ (1970). Následne otázku PhC do výskumu ruskej frazeológie uviedol Dmitrij Šmelěv (1977) pod termínom „frazeoschémy“, po ňom to bola Alla Veličko, ktorá použila termíny „syntaktické frazeologizmy“ (Veličko 1996) a „frazeologizované vety“ (Veličko 2017). Intenzívne sa výskumu frazeologizovaných konštrukcií v ruštine venuje Leonid Iomdin, ktorý používa termín „syntaktické frazémy“ v kontexte jeho štúdií o tzv. mikro-syntaxi („malyj sintaksis“) (Iomdin 2006, 2015). Prístupy konštrukčnej gramatiky a frazeológie k uvedeným javom zhrnul Ziem (2018), ktorý tento jav považuje za dôkaz toho, že jazyk funguje ako lexikálno-gramatické kontinuum (Ziem 2022).

Komponentovej variabilite bola aj v slovenskej frazeológii venovaná už primeraná pozornosť. Variantnosť frazeologických jednotiek je najmä vďaka prácam Jozefa Mlacka spracovaná podrobne. Podrobne je spracovaná aj terminológia k frazeologickej variantnosti (Đurčo – Mlacek et al. 1995), avšak širšie vymedzenie a otázka variability frazeologizovaných konštrukcií ostávali viac-menej bokom. Terminológia v tejto oblasti nie je presne vymedzená a definovaná. Používajú sa tak termíny ako *model*, tak aj *konštrukcia*, ale bez definičného rozlíšenia. Niektoré výklady a opis variability frazeologických modelov nájdeme najmä u Jozefa Mlacka (napr. Mlacek 1985/1986, 2000, 2001, 2007). Termín frazeologizované konštrukcie, resp. syntaktické frazémy s odkazom na Jozefa Mlacka uvádzajú aj Ološtiak – Ivanová (2013, s. 174) a Ološtiak et al. (2015, s. 431). V prácach Jozefa Mlacka sa stretávame

s termínom **frazeologizované konštrukcie** pri výklade princípov vzniku a uplatňovania frazeológie (Mlacek 2007, s. 55). Ide u neho o jeden typ frazeotextém popri parémiách, ktoré majú ustálenú konštrukčnú podobu s variabilným lexikálnym obsahom. Ako príklad uvádza J. Mlacek živý typ takýchto jednotiek *Ako číta, tak číta; Ako skáče, tak skáče*. Podstatné pri týchto jednotkách je, že aj pri premenlivosti lexikálnej zložky plnia tieto spojenia vlastnú pomenovacia funkciu s ustálenou hodnotou, ktorú jednotka vyjadruje (Mlacek 2007, s. 55 – 56). Práve spomínanú hodnotu, resp. mohli by sme povedať hodnotiacu funkciu považujeme za kľúčový faktor frazeologizácie, ktorá posúva celý typ do spektra frazém s výraznou komunikatívno-pragmatickou funkciou. Na označenie frazeologizovaných konštrukcií sa používa aj termín syntaktická frazeológia. Podľa *Frazeologickej terminológie* (Ďurčo – Mlacek et al. 1995) ide o typ frazeológie zahŕňajúci frazémy, pri ktorých frazeologizačný proces zasahuje nie konkrétne slovné spojenie, ale samotnú syntaktickú konštrukciu. Niekedy sa používa aj označenie frazeoschéma³. Popri tom, že pri vetných frazémach ide tiež o dispozičné jednotky, vystupuje do popredia ich výpovedná hodnota, ktorá je vďaka svojej gnómickej pomenovaniu situácie (porov. Horecký 1997).

Prvou zásadnou štúdiou k danej téme u nás je práca Jozefa Mlacka *Syntaktická frazeológia* (Mlacek 1976). V nej poukazuje na to, že rozdiel medzi lexikálnou a syntaktickou frazeológiou je v tom, že syntaktické frazeologizmy, resp. ustálené konštrukcie majú neobmedzené premenlivé lexikálne zloženie (tamže, s. 138). Autor tu však upozorňuje na dôležitú skutočnosť, že nie všetky ustálené konštrukcie sú vo svojom lexikálnom obsadzovaní voľných pozícií neobmedzené. Tvoria tak prechod medzi lexikálnou a syntaktickou frazeológiou. Za produktívny považujeme aj jeho návrh rozlišovať syntagmatické a vetné (súvetné) frazeologizované konštrukcie (s. 141).⁴

Český lingvista František Čermák priamo frazeologizované konštrukcie ako osobitný typ nedefinuje, ale vo svojej klasifikácii propozičných frazém uvádza hneď na prvom mieste dôležitý typ monosubjektových propozičných frazém s variabilnou lexikálnou zložkou (ním identifikovaných viac ako tisíc jednotiek) *To je S/A/ADV/mono/prep-S*⁵ (Čermák 2007, s. 465 n., porov. aj 2009, 1256). Poukazuje aj na to, že existuje typ frazém s neukončenou povahou, ktoré treba textovo (neustáleným autor-

⁴ J. Mlacek vyčleňuje celkom 9 typov tautologických frazeologických konštrukcií: *Chlap ako chlap., Chlap ako chlap, ale ..., Nie je chlap ako chlap., Chlap je (len) chlap., Chlap do chlapy., Dom na dome., Chlap sem, chlap tam., Ako číta, tak číta, Čo chlap, to chlap* (Mlacek 1976, s. 141 – 142).

⁵ Napr. *To je bašta., To je na draka., To je normálka., To je votrava., To je koniec., To je svinstvo., To je na draka., To je pro kočku., To je na prd., To je k posrání., To je k neviře., To je ke vzteku., To je běh na dlouhou trať., To je moje krevní skupina., To je pořád řečí!, To je ale doba!, To je jak za bolševika., To je přesný., To je předem ztracený., To je mu podobný!, To je nabílední., To je terno., To je žůžo!, To je prima!, To je fór!* etc.

ským spôsobom) dokončiť, napr.: *Ba co víc, ..., A kdyby ...?, Ale přece jenom ...!, Jak se věci mají, tak ...* etc. F. Čermák upozorňuje na to, že túto vlastnosť treba odlišovať od valencie, kde sa vyžaduje konkrétna podoba pokračovania a doplnenia textu (Čermák 2007, s. 459).⁶

Inou dôležitou oblasťou skúmania neukončených, resp. otvorených vetných frazém môžu byť tzv. interjekcionálne gramatické frazémy. Podľa Čermáka ide o viacslovné častice, ktoré sa spájajú s celou vetou, alebo len so slovami, a ktoré majú analogickú funkciu ako jednoslovné častice, majú však veľmi výraznú pragmatickú zložku (Čermák 2007, s. 313 n.).⁷ Z uvedeného vyplýva, že frazeologizované konštrukcie neboli zatiaľ cielene a systematicky skúmané. V ďalšom sa pokúsime o ich typológiu na základe dvoch kritérií – lexikalizovanosť a gramatikalizovanosť.

3. TYPOLÓGIA FRAZEOLOGIZOVANÝCH KONŠTRUKCIÍ

Frazeologizované konštrukcie môžeme posudzovať podľa rôznych kritérií na priesečníku kritérií lexikalizovanosť - gramatikalizovanosť. Ako prvé sa ponúka kritérium podľa miery petrifikovanosti lexikálnych prvkov a ich morfológického statusu. Podľa toho môžeme rozlišovať (porov. Ďurčo 2024):

1) frazeologické konštrukcie s plne petrifikovaným lexikálnym obsadením (*ins Gras beißen, voňať fialky odspodu*);

2) frazeologizované konštrukcie s čiastočne petrifikovaným obsadením, kde sú petrifikovaným prvkom:

a) synsémantiká, pomocné slová, resp. deiktiká: *nichts als X (Nichts als Schulden)*, *nič len X (nič (iné) len (samé) dlhy)*, *X über X (Probleme über Probleme)*, *X na X (problemy na problémy)*, *Der und X (Der und Dichter!/?)*, *Ten a X!/? (Ten a básnik!/?)*, *Was für ein X!*, *Čo (je) to za X!*, *X hin, X her (Liebe hin, Liebe her)*, *X sem, X tam (Láska sem, láska tam)*, *von N zu N (von Tür zu Tür)*, *od N k N (od dverí k dverám)*, *V und V (jmd. schläft und schläft; säuft und säuft)*, *len V a V (len spí a spí, len pije a pije)*, *Es ist zum X (Es ist zum Weinen)*, *Je to na X (Je to na zaplakanie)*;

b) autosémantiká: *typisch N (Frau / Mann / ...)*, *typický N (chlap / žena / ...)*, *Schluss mit X (Schluss mit dem Selbstmitleid)*, *dost' bolo X_{Gen}!* (*Dost' bolo sebaľútosť!*), *X bleibt X (Tod bleibt Tod, X zostane X (smrt' zostane smrt'(ou))*;

3) frazeologizované konštrukcie bez petrifikovaného lexikálneho obsadenia: *N_{Nom} der N_{GenPl} (Lied der Lieder, pieseň piesní)*, *das/der/die Adj^{superl} von [den/dem/allem] Adj^{superlNom} (das Beste vom Besten)*, *Adj^{superlNom} z Adj^{superlGen} (to najlepšie z najlepšieho)*.

⁶ Napr. *Je mi cizí (Inf/když)*, *Ještě je čas (Inf/na něco)*, *A co/což/jak teprve (S)!*, *A pak/potom (při)že (V)!*, *Ať (už) (V/A/S)*, *neboť/či/ať (V/A/S)!*, *Díky bohu, že ...*, *Dej bůh, (aby...)!*, *Kde je psáno, že ...?*, *Kde by byl bez (něj)/kdyby ...!*

⁷ Napr. *Co kdyby (nepřišel)!*, *Že by (zapomněl)?*, *A co/což teprve/potom (S)*: *Už jeho první román byl úspěšný. A co teprve ten druhý!*, *Aby (-I), to (ne-V)!*, *ale*: *Aby pomohl, to nepomůže, ale kritizovat umí.*, *Aby tak (-I)*: *Aby to tak ztratil!*, *Aby ne(-I) - (V)!*: *Aby nepřišel - přijde!*

Druhým dôležitým klasifikačným kritériom je ich syntaktická povaha a funkcia. Podľa tohto kritéria môžeme rozlišovať:

1) vetnočlenské frazeologizované konštrukcie, ktoré môžu vystupovať ako subjekt, objekt, predikát, príslovkové určenie: *so was von X; nichts als X; von X über Y bis [hin] [zu] Z; X an X, so gut wie [kein(-e)] X; niečo také ako X, nič len X, od X cez Y až k Z*

2) otvorené / neúplné vetné konštrukcie: *Es sei denn...; Nicht dass X, aber ...; Und wenn, dann ...; Nur dass NP ...; Len ak je to ..., Nie že by X, ale ..., A keď už X, tak potom ...*

3) vetné konštrukcie: *Sei es X oder Y.; Wenn das kein X ist [!]; Wer/Wie/Was sonst wenn nicht X! Was für [ein/eine] [Adj] N_{nom}! [Und] schon gar nicht X.; Was ist mit X? Bloß nicht Vinf[!], Akože by to nebol X!, Kto iný, ak nie X!, A X už vôbec nie! Len nie X!*

V slovenčine môžeme na ukážku uviesť ďalšie príklady otvorených frazeologizovaných konštrukcií, napr. *Nie že by to bol/-a/-i X, ale ..., Čo bolo, bolo, ale ..., Nech je/bolo/bude už tak, či onak, no ..., Čo som sa narobil/nachodil/nahladal, kým ..., Ako hľadá/číta/robí ..., tak hľadá/číta/robí ..., no nie a nie ..., Nie že by ne-(Verb), ale ne-(Verb) ...*

Celú oblasť frazeologizovaných konštrukcií nedokážeme induktívnym spôsobom ani len odhadnúť. Popri spomínaných deviatich typoch tautologických konštrukcií u Jozefa Mlacka je pole fakticky neprebádané. Skúsme si len predstaviť, koľko variácií môžu mať jednoduché vetné konštrukcie *To/Toto že je X?! To/Toto že má/chce byť X? Ja že som/mám byť X?! Ja/On/Ona ... a (vraj) X?! To je teda X! To je ako X!*

Z uvedenej typológie je zrejmé, že ide o mimoriadne rozsiahlu, ale zatiaľ nedostatočne preskúmanú oblasť lexikálno-gramatických kontinuí s rozmanitou petrifikáciou pevných a variabilných komponentov s výraznou, vždy prítomnou pragmatickou zložkou. Stojíme teda pred úlohou, ako sa vôbec zmocniť tejto rozsiahlej a na prvý pohľad ťažko obsiahnuteľnej matérie. V ďalšom preto ukážeme, aké možnosti pri skúmaní frazeologizovaných konštrukcií ponúkajú metódy korpusovej lingvistiky. Zdôvodnime aj navrhované termíny **frazeologizované konštrukčné modely**, **frazeologizované konštrukcie**, **frazeologizované konštrukčné vzorce** a **konštrukčné frazémy**.

4. METODIKA EXTRAKCIE FRAZEOLOGIZOVANÝCH KONŠTRUKCIÍ Z KORPUSOV

Doterajšie pozorovania zostávali pri konštatovaniach, že pri frazeologizovaných konštrukciách ide o frazémy s voľným lexikálnym obsadením slotu, otvorené, resp. neukončené frazémy možno dopĺňať v kontexte ľubovoľne a vo vetných frazémach.

mach je pozícia variantného slotu z hľadiska lexikálnej náplne fakticky voľná. Výskumy ukazujú, že to tak nie je. Limity a reštrikcie existujú. Treba si preto položiť otázku, ako ich zistiť a interpretovať. Je potrebné zamerať sa na zisťovanie miery ustálenosti tejto dynamickej voľnosti. Ukazuje sa totiž, že frazeologizované konštrukcie práve na základe spojenia pomenovacej funkcie s ich pragmatickou funkciou majú aj rádius zameniteľnosti lexikálnych prvkov istým spôsobom limitovaný, resp. preferenčne uzualizovaný, teda že aj napriek hypotetickej otvorenosti v lexikálnej náplni je ich variabilita predsa len ohraničená úzom. Nevylučuje to samozrejme situačne podmienené kontextové ad hoc aktualizácie, ako to dovoľuje jazyk reči s ktorýmkoľvek prvkom.

Pre každý typ frazeologizovaných konštrukcií platí osobitý postup pri formulovaní hypotézy a stanovení CQL-príkazu na vyhľadávanie. Celý proces musí byť postupný a musí byť pod kontrolou, aby sa dalo množstvo dát efektívne analyzovať, interpretovať a verifikovať. Ak by sme totiž naformulovali príliš abstraktný a široký CQL-príkaz, množstvo údajov by bolo neprehľadné.

4.1. ANALÝZA KONKRÉTNEJ FRAZEOLOGIZOVANEJ KONŠTRUKCIE

Ako príklad uvidíme postup pri vyhľadávaní⁸ nemeckej frazeologizovanej konštrukcie *sei es X, sei es Y*. Vychádzame z tzv. konštrukčnej lemy, ktorá je definovaná veľmi rigidne a minimalisticky:

Prvý CQL-príkaz skúma, či sa konštrukcia môže vyskytovať aj bez čiarky:

I. CQL: [word="sei"][word="es"][tag="N.*"] [word="sei"][word="es"][tag="N.*"]

Takýchto **konštrukčných frazém** je minimum – 18, príklad: *sei es Freude sei es Schmerz*.

V druhom kroku vložením prázdneho tokenu a spojky zisťujeme existenciu variantu frazeologizovanej konštrukcie:

II. [word="sei"][word="es"][tag="N.*"]{0,1}[tag="CONJ.*"] [word="sei"] [word="es"] [tag="N.*"]

Výsledkom je 32 výskytov, resp. konštrukčných frazém typu: *sei es Wirklichkeit, oder sei es Wahrheit*.

V treťom kroku testujeme rigidnú formu konštrukcie doplnenú prázdny tokenom na pozícii, kde očakávame čiarku:

III. [word="sei"][word="es"][tag="N.*"] [word="sei"][word="es"] [tag="N.*"]

⁸ Na testovanie bol použitý korpus deTenTen2020 v SketchEngine.

Takýchto konštrukčných frazém je už 481, napríklad *sei es Gutes*, *sei es Böses*. Štvrtý krok je zameraný na zisťovanie výskytu frazeologizovanej konštrukcie vo vete a na jej začiatku:

IV. [word="(S|s)ei"[word="es"][tag="N.*"]][word="sei"][word="es"] [tag="N.*"]
Počet výskytov stúpol na 586, príklad: *Sei es Wonne*, *sei es Plage*.

V piatom kroku testujeme hypotetický predpoklad, že konštrukcia môže obsahovať pred substantívami ďalšie prvky ako člen, predložku alebo atribút, preto sa vkladajú do CQL- príkazu na príslušné pozície dva prázdne tokeny:

V. [word="(S|s)ei"[word="es"]][{0,2}[tag="N.*"]][word="sei"][word="es"]][{0,2}[tag="N.*"]

Počet konštrukčných frazém výrazne stúpol na 8057. Ide o typy ako: *sei es mit Absicht*, *sei es aus Fahrlässigkeit*, *sei es auf öffentlichen Veranstaltungen*, *sei es im eigenen Garten*.

Touto metodikou sme preskúmali vnútorné fixné prvky konštrukcie. V nasledujúcom kroku testujeme variabilitu slotov. Po substantívach skúmame výskyt ďalších slovných druhov.

Pri testovaní sloviess [tag="V.*"] nachádzame výskyty typu *sei es arbeiten*, *sei es ruhen*.

Pri adjektívach použijeme CQL-príkaz:

[word="(S|s)ei"[word="es"]][tag="ADJ.*"]][word="sei"][word="es"]
[tag="ADJ.*"]

Tu je výskyt konštrukčných frazém takisto početný – 656 krát, príklad: *sei es beruflich*, *sei es privat*.

Nasleduje test zadefinovaním rozšírenia CQL povelu o dva prázdne sloty pred adjektívom:

[word="(S|s)ei"[word="es"]][{1,2}[tag="ADJ.*"]][word="sei"][word="es"]][{1,2}[tag="ADJ.*"]

Tu zisťujeme síce zvýšený výskyt frazeologizovanej konštrukcie – 588, ale zisťujeme, že konštrukcia už mení svoju funkčnú autonómiu a stáva sa súčasťou inej syntagmy napr. *sei es seitens des einheimischen*, *sei es seitens des auswärtigen Anwalts*.

4.2. ZISŤOVANIE VŠETKÝCH VARIÁCIÍ DANEJ KONŠTRUKCIE

Pri skúmaní vetnočlenských konštrukcií môžeme pomerne jednoducho skúmať všetky ich lexikálne variácie zadefinovaním ich morfológických vlastností, napr. pre frazeologizovaný konštrukčný model **X + Präp + X** môžeme prostredníctvom CQL-príkazu zadefinovať nasledovnú frazeologizovanú konštrukciu:

1:[tag="N.*"] [tag="APPR.*"] 2:[tag="N.*"] & 1.lemma = 2.lemma

Tak zistíme všetky predložkové konštrukčné frazémy danej frazeologizovanej konštrukcie, napr.: *Schritt für Schritt, Jahr zu Jahr, Jahr pro Jahr, Fragen über Fragen, Seite an Seite, Schlag auf Schlag, Zug um Zug, Arm in Arm, Mann gegen Mann, Mensch mit Mensch, Player versus Player, Ende von Ende, Jugend ohne Jugend*. Vieme si zadefinovať aj užšie morfológické vyhl'adávanie napr. len plurálových foriem substantív:

1:[tag="N.*Pl.*"] [tag="APPR.*"] 2:[tag="N.*Pl.*"] & 1.lemma = 2.lemma

Takto zistíme výskyty konštrukčných frazém typu *Fragen über Fragen, Menschen mit Menschen, Spieler gegen Spieler, Fehler auf Fehler, Fehler an Fehler, ...* a dokážeme identifikovať limity singulárových a plurálových tvarov pre konkrétne plnovýznamové komponenty.

4.3. SKÚMANIE OTVORENÝCH, RESP. NEÚPLNÝCH FRAEOLOGIZOVANÝCH KONŠTRUKCIÍ

Pri extrakcii tzv. otvorených, resp. neúplných konštrukcií platí, že ich úvodná fixná časť je buď:

a) lexikálne petrifikovaná: *Das fehlt/fehlte (nur) noch, dass NP (Das fehlte nur, dass sie eine Entschuldigung murmelten.)*;

b) gramatické kategórie a deiktické prvky sú variabilné: *das hat man/das hast du/das habe ich/das haben wir/das habt ihr/... von X (Das hat man also von jahrelanger Treue und aufopferungsvoller Ergebenheit.)*; *auch nur das/der/die mindeste / auch nur das/der/die kleinste / auch nur das/der/die geringste N V (Keinem fehlte auch nur das kleinste Glied.)*; *das hat man/das hast du/das habe ich/das haben wir/das habt ihr/... von X (Das hat man also von jahrelanger Treue und aufopferungsvoller Ergebenheit.)*

V prípade takýchto otvorených frazeologizovaných konštrukcií je racionálne zadefinovať variabilitu na pozícii fixného komponentu a druhou dôležitou operáciou je limitovanie dĺžky extrahovanej vety z dôvodu prehľadnosti. Je to efektívne aj z toho hľadiska, že typické frazeologizované konštrukcie sú hutnejšie a kratšie. Štandardne pri extrakcii dát neprekračujeme dĺžku skúmanej konštrukcie na viac ako desať tokenov. V špecifických prípadoch je samozrejme možné takúto operáciu vykonať. Postup je nasledovný. Pri frazeologizovanej konštrukcii *und sei/wäre es/er/sie [auch] [noch] [so] X ...* definujeme len morfológické hodnoty tagov:

[lemma="und"] [tag="VFIN.Aux.*"] [tag="PRO.Pers.*3.Nom.Sg.Neut"] [tag="ADV"] {1,3} [] {5}

Tento CQL-prikaz nám dokáže extrahovať širokú škálu konštrukčných vzorcov, ktoré môžeme následne cielene jednotlivo analyzovať podľa ich frekvencie cez

filter konkrétného konštrukčného vzorca po utriedení výskytov nie podľa slovných tvarov, ale podľa tagov. Cez nasledovný filter vybraného konštrukčného vzorca vieme identifikovať konkrétne realizácie konštrukčných frazém:

Konštrukčný vzorec 1:

```
[tag="CONJ\Coord"] = „und“
[tag="VFIN\Aux\3\Sg\Pes\Subj"]
[tag="PRO\Pers\Subst\3\Nom\Sg\Neut"]
[tag="ADV"]
[tag="SYM\Pun\Comma"]
[tag="CONJ\SubInf"]
[tag="PART\Zu"]
[tag="VINF\Full"]
[tag="SYM\Pun\Comma"]
```

Tento konštrukčný vzorec reprezentuje úzky okruh konštrukčných frazém typu *und sei es nur, um zu schauen / sehen / zeigen / sagen* atď.

4.4. EXTRAKCIA „VŠETKÝCH“ FRAZEOLGIZOVANÝCH KONŠTRUKCIÍ S URČENÍM POZÍCIE SKÚMANÝCH PRVKOV A KONTEXTU

Najväčšou výzvou je hľadanie všetkých neznámych, no hypoteticky možných frazeologizovaných konštrukcií, ktoré obsahujú nami skúmané prvky. Tu je postup opačný ako pri skúmaní konštrukcie, ktorú poznáme. Vychádzame z definovania modelu najvyššieho stupňa abstrakcie, ktorý obsahujú nami sledované prvky. Chceme napríklad nájsť všetky realizácie konštrukcie o dĺžke päť ľubovoľných tokenov, ktoré obsahujú častice a spojky súčasne, vzdialené od seba tri tokeny, v okolí ktorých je ľubovoľný kontext, čiže chceme overiť hypotézu, či existujú frazeologizované konštrukcie a v konečnom dôsledku konštrukčné frazémy, ktoré reprezentujú frazeologizovaný konštrukčný model:

I. <s>[] {5} </s> s PART a CONJ:

Tento prvý abstraktný model v ďalšom konkretizujeme zadenovaním vzťahu medzi časticami a spojkami do podoby frazeologizovanej konštrukcie:

II. <s> (meet [tag = „PART.*“] [tag = „CONJ.*“] -3 3) [] {3,5} </s>

CQL-príkaz v danom tvare samozrejme extrahuje veľký počet konštrukčných vzorcov tejto konštrukcie. Ďalším kritériom je preto frekvencia konštrukčných realizácií skúmaného modelu. Primárne sa zameriavame na najfrekvencovanejšie a výberom konkrétneho konštrukčného vzorca zisťujeme jednotlivé lexikalizované konštrukčné frazémy:

Konstrukčný vzorec 2:

[tag="PART\Neg"]
[tag="PRO\Indef\Attr\.*\.*\.*"]
[tag="CONJ\Coord"]
[tag="PART\Neg"]
[tag="ADV"]
[tag="SYM\Pun\Sent"]

Konstrukčný vzorec 2 reprezentuje v celom korpuse len jedna jediná konštrukčná frazéma v podobe samostatnej vety alebo časti vety, ktorá sa tam vyskytuje viac ako dvadsaťštyritisíc krát: (*N/n*) *icht mehr und nicht weniger*.

Konstrukčný vzorec 3:

[tag="PART\Ans"]
[tag="SYM\Pun\Comma"]
[tag="CONJ\Coord"]
[tag="SYM\Pun\Sent"]

Konstrukčný vzorec 3 zastupuje všetky formy afirmatívnych a negujúcich typov konštrukčných frazém v nemčine, tzv. echo-konstrukcií ako: *Ja, und?*, *Nein, oder?*, *Ja, aber!* atď.

4.5. VYHLADÁVANIE „VŠETKÝCH“ FRAZEOLGIZOVANÝCH KONŠTRUKCIÍ S LUBOVOĽNOU POZÍCIOU SKÚMANÝCH PRVKOV

Nasledujúci CQL-prikaz extrahuje frazeologizované vetné konštrukcie o dĺžke päť tokenov, ktoré obsahujú časticu/e a spojku/y na ľubovoľnej pozícii vo vete a v ľubovoľnom poradí, ktoré sú od seba vzdialené maximálne tri tokeny. Riešenie tejto úlohy je cielene doplnené o vetnú diakritiku, aby bolo možné samostatne vyhodnocovať prípady oznamovacích, opytovacích, rozkazovacích a zvolacích konštrukcií:

```
<s>[] {5} [word="[.!\!/?]"</s> containing (meet [tag="PART.*"] [tag="CONJ.*"]  
-3 3)
```

Po frekvenčnom triedení realizácií sledovanej frazeologizovanej konštrukcie podľa tagov máme následne možnosť prostredníctvom filtrov analyzovať povahu lexikalizácie konkrétnych konštrukčných vzorcov:

Konstrukčný vzorec 4:

[tag="ADJD\Pos"]
[tag="SYM\Pun\Comma"]

[tag="CONJ\Coord"]
[tag="PART\Neg"]
[tag="ADJD\Pos"]
[tag="SYM\Pun\Sent"]

Konstrukčný vzorec 4 platí pre realizácie konštrukčných frazém typu: *Schwierig, aber nicht unmöglich., Möglich, aber nicht wahrscheinlich., Gut, aber nicht perfekt., Gewollt, aber nicht gekonnt.* atď.

Táto metodika má potenciál odhaľovať aj tzv. echo-konstrukcie, resp. nazývané aj nekonvenčné repliky ako osobitný typ frazém (porov. Meterc – Pallay 2019a, b), teda typické reakcie na predchádzajúcu výpoveď, čo nám spätne dovoľí skúmať práve tie iniciačné stimuly, ktoré danú reakciu vyvolali. Takto je potom možné skúmať aj idiomatické polypropozíčné polysubjektové frazémy. Ako príklad môžeme uviesť nasledovný konštrukčný vzorec:

Konstrukčný vzorec 5:

[tag="PRO\Dem\Subst\Acc\Sg\Neut"]
[tag="VFIN\Full\1\Sg\Pes\Ind"]
[tag="PRO\Pers\Subst\1\Nom\Sg*"]
[tag="ADV"]
[tag="PART\Neg"]
[tag="SYM\Pun\Sent"]

Konstrukčný vzorec 5 zastupuje konštrukčné frazémy typu *Das verstehe ich jetzt nicht., Das glaube ich eher nicht., Das weiß ich leider nicht., Das bestreite ich nicht.* atď.

Nasledujúci konštrukčný vzorec má tiež potenciál identifikovať typické echo-konstrukcie:

Konstrukčný vzorec 6:

[tag="PART\Neg"]
[tag="ADV"]
[tag="SYM\Pun\Sent"]
[tag="CONJ\Coord"]
[tag="ADV"]
[tag="SYM\Pun\Sent"]

Konstrukčný vzorec 6 extrahoval konštrukčné frazémy typu *Nicht ganz. Aber fast.; Nicht nur. Aber auch.; Nicht morgen. Sondern heute.; Nicht immer. Aber meistens.; Nicht irgendwann. Sondern jetzt.; Nicht immer. Aber oft.* etc. Ide tu celkom zreteľne o reakcie na predchádzajúci kontext, kde je možné predpokladať, že stimul

na danú reakciu môže byť rovnako formulovaný prostredníctvom frazeologizovaných konštrukcií. Ak napríklad otestujeme výskyt a povahu ľavostranných opytovacích viet k reakcii *Nicht nur*?⁹, zisťujeme, že skutočne ide aj o stimuly uzualizovanej lexikálno-konštrukčnej povahy, napr.: *Aus purer Gier? Nicht nur., Nur zur Erinnerung? Nicht nur., Hamburg = Hafen? Nicht nur!, Also nur Lob? Nicht nur., Ist das nicht nur Klischee? Nicht nur., Alles nur Show? Nicht nur., Typisch bayerisch? Nicht nur!, Alles Schicksal? Nicht nur., Dabei geht es nur um Geld? Nicht nur., Reiner Zufall? Nicht nur., Kalkulierte Untertreibung? Nicht nur., Eine Botschaft der Hoffnung? Nicht nur., Bescheidenheit ist eine Zier? Nicht nur., Übung macht die Meisterin? Nicht nur., Blanker Neid? Nicht nur., Reine Kopfsache, also? Nicht nur., Bloß ein Scherz? Nicht nur.* Toto zistenie si podľa nás vyžaduje ďalší cieľný výskum.

4.6. ĎALŠIE MOŽNOSTI SKÚMANIA FRAZEOLOGIZOVANÝCH KONŠTRUKCIÍ

Ukazuje sa, že vlastne ani nedokážeme induktívne, vychádzajúc z jazykového materiálu, identifikovať, koľko a aké frazeologizované konštrukcie v jazyku existujú, a je nepravdepodobné, že sa to touto cestou vôbec dá určiť. Najmä v prípade otvorených a vetných konštrukcií sa javí ako efektívny a produktívny nami navrhovaný postup od hypotetického modelu najvyššieho stupňa abstrakcie, cez definovanie prvkov kategoriálnej úrovne až po konkrétne typy v podobe zadaných všeobecných rámcov a dištančných intervalov s cieľom identifikovať mieru lexikalizovanosti podľa typických a preferenčných prvkov na pozíciách slotov. Konkrétnych realizácií takýchto dispozičných konštrukčných modelov s osobitnou komunikatívnou funkciou je v jazyku veľmi veľa, ich lexikografické spracovanie by však bolo zložité. Z toho dôvodu treba skúmať, či je možné v rámci frazeologizovaných konštrukcií vymedziť tie s frekventovaným výskytom, čo by ich kvalifikovalo na kandidátov na zaradenie do slovníka. Za frekvenčné kritérium by sa potom mohol brať tzv. nadproporčný výskyt konštrukčnej frazémy, aj keď by mohlo ísť niekedy len o jednotkové hodnoty, avšak opakujúce sa v opozícii k hapax legomenam.

Dôležitým javom, na ktorý sa zameriavame pri skúmaní otvorených a vetných frazeologizovaných konštrukcií, je prítomnosť limitovanej, resp. preferenčne uzualizovanej variability na pozícii slotu, resp. celého kontextu, a teda skúmanie toho, či frazeologizované konštrukcie majú radius zameniteľných prvkov lexikálne, sémanticky a/alebo z hľadiska pragmatickej funkcie konštrukcie limitovaný. Tak dokážeme overiť, či frazeologizované konštrukcie majú preferenčne uzualizovanú variabilitu lexikálnych prvkov. Sémantická povaha preferovaných lexikálnych prvkov určuje nielen pomenovanciu, ale aj pragmatickú funkciu frazeologizovanej konštrukcie.

⁹ Na analýzu bol použitý CQL-prikaz <s>[] {2,8} [word="[\\!\\?]*"]</s> [word="Nicht*"] [word="nur*"] [word="[\\!\\?]*"]

Pri skúmaní frazeologizovaného konštrukčného modelu $X+V+T_{(Part)}+Y^{10}$ v podobe frazeologizovanej konštrukcie $Pron_{(deikt)}+V_{(byt)}+T_{(Part)}+S_{(nom)}$ sme zistili, že akákoľvek štruktúrna zmena v rámci nej, napr. v jej deiktickej funkcii, alebo poradí komponentov niekedy mení pomenováciu funkciu, no takmer vždy ovplyvňuje pragmatickú funkciu. Potvrdilo sa, že identifikované konštrukčné vzorce majú veľmi rozdielne preferenčne uzualizovanú variabilitu lexikálnych prvkov konštrukčných frazém. Každý vzorec a podtyp v rámci neho má svoje špecifické vlastnosti. Potvrdzuje sa, že nielen sémantická povaha variantných lexikálnych prvkov určuje ich pomenováciu a pragmatickú funkciu, ale tieto vlastnosti sú ovplyvňované aj morfo-syntaktickými zmenami komponentov frazeologizovaných konštrukcií (porov. Ďurčo 2022).

Potvrdilo sa, že napr. konštrukcia $TO JE ALE X(Sub_{Nom})!$ ¹¹ má napriek veľkej variabilite prvkov na pozícii variantného slotu frekvenčne identifikovateľný súbor typických substantív ako *svinstvo, nápad(y), veci, smola, krása, debil, drzosť, podoba, bezočivosť, zmena, podoba, náhoda, paródia*, s dominanciou lexémy *prekvapenie*. Na druhej strane sa v danom type vyskytuje veľký počet rôznych lexém, ako napr.: *To je ale kýbeľ, krútnava, kobylka, jazvec, haluškář, rezidencia*, atď., čo dokazuje, že ide o vzorec, ktorý pripúšťa ľubovoľné zámény. Pri hodnotení slotov podľa najfrekvencovanejších výskytov na základe sémantickej povahy zameniteľných komponentov sa dajú identifikovať pragmatické funkcie ako výsmech/sarkazmus (*To je ale paródia!*), údiv (*To je ale prekvapenie!*, *To je ale zmena/podoba!*), obdiv/pohrdanie (*To je krásna/debil!*), ľútosť/sklamanie (*To je ale smola!*).

V porovnaní s predchádzajúcou konštrukciou je ďalší typ $TO JE TEDA X(Sub_{Nom})!$ menej frekvencovaný, má však inak uzualizované obsadenie slotu. Sú to najmä substantíva: *bezočivosť, bordel, fakt, hanba, nezmysel, opovážlivosť, otázka, paráda, sila, svet, bomba, život, rozdiel*, s dominantnými lexémami *svinstvo, deň, nápad*. Z hľadiska pragmatických funkcií tento typ primárne vyjadruje buď odmietnutie, odpor, znechutenie, resp. pri substantívach z neutrálneho registra lexikálnych jednotiek ide o obdiv, ocenenie, uznanie.

Tretí variant skúmanej konštrukcie $To teda V_{byt} X(Sub_{Nom})$ rovnako potvrdzuje fakt, že každý podtyp má špecificky uzualizované obsadzovanie slotu. Z hľadiska pragmatických funkcií je ambivalentný, pretože podľa lexikálneho obsadenia je možná pozitívna, aj negatívna hodnotiacia interpretácia, čiže môže ísť o obdiv/zaznávanie, ocenenie/podcenenie: *To teda je/bol/-a/-i/sú sila, fuška, partia, prekvápko, zábava, trúfalosť, oslava, hlavička, mela, škola, noc, veci, podfuk, nápad, fóry, žena*, atď.

Naše zistenia môžeme potvrdiť aj na príklade frazeologizovaného modelu $Pron_{(deikt)} + Konj + V_{(byt)} + X_{(SubNom)}$ ¹², ktorý sa realizuje napr. v konštrukcii: *Ja*

¹⁰ Na analýzu boli použité dáta z korpusov SNK public sane 9.0^[2] a Omnia Slovaca Publica II^[3].

¹¹ CQL: [tag="P.*"] [lemma="byt*"] [word="ale*"] [tag="S.+1.*"] [word="[!/?]*"]

¹² CQL: [tag="P.*"] [word="a*"] [tag="S.+1.*"] [word="[!/?]*"]

a $X_{(SubNom)}$?/! Tento typ nemá z frekvenčného hľadiska žiadne preferované obsadenie variabilnej pozície substantívom. Z povahy lexikálnych prvkov možno určiť pragmatickú funkciu nesúhlasu, odmietnutia: *Ja a princezná, šport, otec, opera, modlitba, rasista, posilňovňa, modelka, matka, hrdina, herečka, blázon*, atď.

Pre konštrukciu *Ja že som $X_{(SubNom)}$* ?/! sú charakteristické substantíva s výrazne negatívnou konotáciou: *Ja že som debil, egoista, šialenec, pokrytec, hysterka, hlupák, fízel, podvodník, ťuťmák, rasista, luhár, žobrák, únosca, zápečník, vrah, vlastizradca*, atď. K hlavným pragmatickým funkciám patrí odmietanie, rozhorčenie, nesúhlas.

Menej frekventovaná je konštrukcia *Ty že si $X_{(SubNom)}$* ?/! Zmena deiktickej funkcie v tomto type má za následok zmenu pragmatickej funkcie. Typické substantíva v tejto konštrukcii sú pomenovania povolání, resp. príslušnosti k nejakému stavu: *Ty že si mafián, kráľ, národnár, Slovák, vodca, chlap, doktor, profesor, poľnohospodár*, atď. Tu sa kumuluje niekoľko pragmatických funkcií, ktoré vyjadrujú nesúhlas, nepravdepodobnosť, pochybnosť, odmietanie, nedôveru, pohrdanie.

5. ZÁVER A ZHRNUTIE POZNATKOV

V článku sme predstavili typológiu a možný prístup ku skúmaniu frazeologizovaných konštrukcií prostredníctvom metód korpusovej lingvistiky. Ukazuje sa, že aj napriek domnejšej voľnosti lexikálnej náplne konštrukčných slotov existujú limity a preferenčné vzorce. Prostredníctvom systematickej formulácie CQL-príkazov sa dá skúmať miera ustálenosti a variabilita frazeologizovaných konštrukcií, ich lexikálne obmedzenia a gramatické vlastnosti. Metodika zahŕňa postupnú extrakciu, analýzu konkrétnych prípadov, identifikáciu všetkých variantov danej konštrukcie, vyhľadávanie širokého spektra súvisiacich konštrukcií a skúmanie miery lexikalizovanosti frazeologizovaných konštrukcií v podobe konštrukčných frazém.

Identifikácia frazeologizovaných konštrukcií je náročná. Nie je možné presne určiť počet a typy týchto konštrukcií v jazyku, ak vychádzame len z jazykového materiálu.

Modelový prístup je efektívny v tom zmysle, že postup od abstraktného frazeologizovaného modelu, cez identifikáciu pestrej palety frazeologizovaných konštrukcií tohto abstraktného modelu dokážeme identifikovať frazeologizované konštrukčné vzorce a cez ich lexikalizovanosť aj preferencie v rámci slotov konštrukcií a tak zisťovať existenciu konštrukčných frazém.

Frazeologizované konštrukcie vykazujú rôzne stupne lexikálnej variability. Niektoré sú veľmi otvorené, iné striktné limitované na konkrétny súbor slov. Potvrďuje sa existencia tzv. preferenčne uzualizovanej variability – frazeologizované konštrukcie majú frekvenčne diferencovaný súbor lexikálnych prvkov na variantných pozíciách, čo ovplyvňuje ich pomenováciu a pragmatickú funkciu. Dôležité je aj zistenie, že morfo-syntaktické zmeny v rámci konštrukcie môžu meniť pomenováciu, a najmä pragmatickú funkciu konštrukcie.

Na základe predstavenej metodiky preto navrhujeme rozlišovať doteraz vágne používané termíny **model** a **konštrukcia** vo frazeológii nasledovne: **frazeologizované modely** sú štruktúry najvyššieho stupňa abstrakcie obsahujúce len usporiadanie prvkov kategoriálnej úrovne v ich všeobecnej syntaktickej formácii, **frazeologizované konštrukcie** sú variantné konštrukčné realizácie abstraktného modelu na úrovni morfológických prvkov a ich syntaktického usporiadania, **konštrukčný frazeologizovaný vzorec** je jedna jednotlivá ustálená frazeologizovaná konštrukcia a vzorec s konkrétnou realizovanou lexikálnou náplňou navrhujeme označovať ako **konštrukčné frazémy**.

Hlavné poznatky možno zhrnúť nasledovne:

1) Obmedzená variabilita frazeologizovaných konštrukcií: Hoci sa predpokladalo, že frazeologizované konštrukcie majú voľnú lexikálnu náplň, výskum ukazuje, že ich variabilita je limitovaná a podlieha preferenčným vzorcom.

2) Prepojenie pomenovacej a pragmatickej funkcie: Lexikálna variabilita nie je úplne otvorená, ale riadi sa funkčnými a pragmatickými faktormi, čo vedie k stabilným vzorcom používania.

3) Presná metodika na identifikáciu variabilných a fixných prvkov: Postupné testovanie cez CQL-príkazy umožňuje systematicky skúmať, ktoré prvky v konštrukciách sú rigidné a ktoré podliehajú variabilite.

4) Dynamická analýza vetnočlenských vzorcov: Metóda umožňuje skúmať rôzne lexikálne a morfológické variácie, vrátane osobitosti synsémantik ako fixných prvkov konštrukcií, a odhaľovať limity kombinácií.

5) Extrakcia „otvorených“ frazeologizovaných konštrukcií: Definovaním variabilných slotov a obmedzením dĺžky extrahovaných segmentov sa dajú efektívne skúmať aj voľnejšie frazeologické vzorce.

6) Identifikácia typických reakčných echo-konštrukcií: Metóda dokáže zachytiť frazeologizované vzorce odpovedí v dialógoch a skúmať ich vzťah k iniciačným stimulom.

7) Možnosť skúmania frazeológie v širšom syntaktickom kontexte: Metóda umožňuje extrahovať frazeologizované konštrukcie na rôznych úrovniach abstrakcie a analyzovať ich v rámci širšieho kontextu.

8) Terminologické spresnenie: Navrhujeme terminologicky rozlišovať frazeologizované (konštrukčné) modely, frazeologizované konštrukcie, konštrukčné frazeologizované vzorce a konštrukčné frazémy.

Tieto poznatky môžu prispieť k lepšiemu porozumeniu dynamiky jazyka, pretože frazeologizované konštrukcie ponúkajú dôležité informácie o fungovaní jazyka ako lexikálno-gramatického kontinua.

Literatúra

- BURGER, H. (2015): *Phraseologie – Eine Einführung am Beispiel des Deutschen*. 5. Aufl. Berlin: Erich Schmidt.
- ČERMÁK, F. (2007): *Frazeologie a idiomatika česká a obecná*. Praha: Karolinum.
- ČERMÁK, F. (2009): České frazémy a idiomy propoziční. In: *Slovník české frazeologie a idiomatiky. Výrazy větné*. Praha: Leda, 1241 – 1267.
- ČERNÝŠEVA, I. (1975): Phraseologie. In: Stepanova, M. – Černýševa, I. (eds.): *Lexikologie der deutschen Gegenwartssprache*. Moskau: Vyššaja škola, 198 – 261.
- CROFT, W. – CRUSE, D. A. (2004): *Cognitive Linguistics*. Cambridge, New York: Cambridge University Press.
- DOBROVOESKIJ, D. (2011): Phraseologie und Konstruktionsgrammatik. In: Lasch, A. – Ziem, A. (eds.): *Konstruktionsgrammatik III: Aktuelle Fragen und Lösungsansätze*. Tübingen: Stauffenburg, 111 – 130.
- DOBROVOESKIJ, D. (2018): Sind Idiome Konstruktionen? In: Steyer, K. (ed.): *Sprachliche Verfestigung: Wortverbindungen, Muster, Phrasem-Konstruktionen*. Tübingen: Narr Francke Attempto, 11 – 23.
- DONALIES, E. (2009): *Basiswissen deutsche Phraseologie*. Stuttgart: A. Francke Verlag.
- ĎURČO, P. (2022): Variantnosť v ustálených konštrukciách. In: Kováčová, V. (ed.): *Aspekty literárno-vedné a jazykovedné V. Zborník Katedry slovenského jazyka a literatúry Filozofickej fakulty Katolíckej univerzity v Ružomberku*. Ružomberok: Verbum – vydavateľstvo KU, 84 – 92.
- ĎURČO, P. (2024): Phrasemkonstruktionen. Klassifikation und Methodik der Extraktion von Daten aus Korpora. In: Braxatorisová, A. (ed.): *Synsemantika in Phrasemkonstruktionen im Deutschen und in anderen Sprachen*. Berlin: Logos Verlag, 13 – 30.
- ĎURČO, P. – MLACEK, J. et al. (1995): *Frazeologická terminológia*. Bratislava, Stimul – Centrum informatiky a vzdelávania FF UK.
- ĎURČO, P. – PAVLOVA, A. – BRAXATORISOVÁ, A. (2025): Function Words in Phraseme Constructions (Using the Example of Russian and Slovak Phraseological Constructions). Sytar, H. – Schillová, A. – Skwarska, K. – Veselý, V. (eds.): *Synsémantické slovní druhy ve slovanských jazycích*. Praha: Slovanský ústav AV ČR, 29 – 46.
- FEILKE, H. (1996): *Sprache als soziale Gestalt*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- FILLMORE, Ch. – KAY, P. – O’CONNOR, M. C. (1988): Regularity and Idiomaticity in grammatical constructions: the case of *let alone*. In: *Language*, 64/3, 501 – 538. DOI: <https://doi.org/10.2307/414531>
- FINKBEINER, R. (2017): “Argumente Hin, Argumente Her.” Regularity and Idiomaticity in German N Hin, N Her. In: *Journal of Germanic Linguistics*, 29/3, 205 – 258. DOI: <https://doi.org/10.1017/S1470542716000234>
- FLEISCHER, W. (1997): *Phraseologie der deutschen Gegenwartssprache*. Tübingen: Niemeyer.
- GOLDBERG, A. E. (2006): *Constructions at Work: The Nature of Generalization in Language*. Oxford: Oxford University Press.
- HÄUSERMANN, J. (1977): *Phraseologie. Hauptprobleme der deutschen Phraseologie auf der Basis sowjetischer Forschungsergebnisse*. Tübingen: de Gruyter.
- HORECKÝ, J. (1997): Návrh na vymedzenie frazémy. In: Ďurčo, P. (ed.): *Frazeologické štúdie*. Bratislava: Esprima, 78 – 81.
- IOMDIN, L. L. (2006): Mnogoznačnye sintaksičeskie frazemy: meždu leksikoj i sintaksisom In: *Komp’juternaja lingvistika i intellektualnye tehnologii: Trudy meždunarodnoj konferencii «Dialog 2006»*. Moskva: Izdatel’stvo RGGU, 202 – 206. [on-line: <https://dialogue-conf.org/media/1955/iomdinl.pdf>, 29.03.2025]
- IOMDIN, L. L. (2015): Konstrukcii mikrosintaksisa, obrazovannye russkoj leksemoj raz. In: *SLAVIA, časopis pro slovanskou filologii*, 84/3, 291 – 306. [on-line: <http://iitp.ru/upload/publications/7304/05%20Iomdin.pdf>, 29.03.2025]
- KAY, P. – FILLMORE, Ch. J. (1999): Grammatical Constructions and Linguistic Generalizations: The What’s X Doing Y? Construction, In: *Language*, 75/1, 1 – 33.

- MARTÍ SOLANO, R. (2013): From Idiom Variants to Open-Slot Idioms: Close-Ended and Open-Ended Variational Paradigms. In: Szerszunowicz, J. – Nowowiejski, B. – Yagi, K. – Kanzaki, T. (eds.): *Research on Phraseology across Continents*. Vol. II. Białystok: University of Białystok Publishing House, 167 – 180.
- MELČUK, I. (2021): Morphemic and Syntactic Phrasemes. In: *Yearbook of Phraseology*. Vol. 12. London – New York: De Gruyter-Mouton, 33 – 74.
- MELLADO BLANCO, C. (2022): Phraseology, patterns and Construction Grammar. An introduction. In: Mellado Blanco, C. (ed.): *Productive Patterns in Phraseology and Construction Grammar: A Multilingual Approach*. Berlin/Boston: De Gruyter, 1 – 25.
- MELLADO BLANCO, C. (2023): From idioms to semi-schematic constructions and vice versa. The case of [a un paso de X]. In: Hennecke, I. – Wiesinger, E. (eds.): *Constructions in Spanish*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 103 – 128.
- METERC, M. – PALLAY, J. (2019a): Nekonvenčné repliky ako osobitný typ frazém a paremiologický žánr. Definícia a pilotný anketový výskum. In: *Slovenská reč*, 84/1, 47 – 71.
- METERC, M. – PALLAY, J. (2019b): Unconventional replies: a special type of phraseme and a paremiological genre. In: *Proverbium – Yearbook*, 36/1, 165 – 181.
- MIEDER, W. (2004): *Proverb: A Handbook*. Bloomsbury: Academic.
- MLACEK, J. (1976): Syntaktická frazeológia. In: *Jazykovedný časopis*, 27/1, 134 – 144.
- MLACEK, J. (1985/1986): Paradoxy frazeológie: ustálenosť – variantnosť frazém. In: *Slovenský jazyk a literatúra v škole*, 32/8, 295 – 299.
- MLACEK, J. (2000): Princípy aktualizovania frazém. In: Buzássyová, K. (ed.): *Človek a jeho jazyk. I. Jazyk ako fenomén kultúry*. Bratislava: Veda, 286 – 295.
- MLACEK, J. (2001): *Tvary a tváre frazém v slovenčine*. Bratislava: Stimul.
- MLACEK, J. (2007): *Štúdie a state o frazeológii*. Ružomberok: Katolícka univerzita v Ružomberku.
- OLOŠTIAK, M. – IVANOVÁ, M. (2013): *Kapitoly z lexikológie (Lexikálna syntagmatika a viacslovné pomenovania)*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove.
- OLOŠTIAK, M. et al. (2015): *Viacslovné pomenovania v slovenčine*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove.
- PIUNNO, V. (2022): Coordinated constructional intensifiers: patterns, function and productivity. In: Mellado Blanco, C. (ed.): *Productive Patterns in phraseology and Construction Grammar*. Berlin: Mouton De Gruyter, 133 – 163.
- STEYER, K. (2013): *Usuelle Wortverbindungen. Zentrale Muster des Sprachgebrauchs aus korpusanalytischer Sicht. (Studien zur Deutschen Sprache 65)*. Tübingen: Narr.
- STEYER, K. (ed.) (2018): *Sprachliche Verfestigung. Wortverbindungen, Muster, Phrasem-Konstruktionen. (Studien zur Deutschen Sprache 79)*. Tübingen: Narr.
- ŠMELĚV, D. N. (1977): *Sovremennyy russkij jazyk: Leksika*. Moskva: Nauka, 327 – 330.
- ŠVEDOVA, N. J. (1960): *Očerki po sintaksisu russkoj razgovornoj reči*. Moskva: Akademija nauk SSSR, 270 – 279.
- ŠVEDOVA, N. J. (1970): *Grammatika sovremennogo russkogo literaturnogo jazyka*. Moskva: Nauka, 546 – 576.
- TAYLOR, J. R. (2014): Cognitive Linguistics. In: Allan, K. (ed.): *The Routledge Handbook of Linguistics*. London/New York: Routledge, 455 – 469.
- VELIČKO, A. V. (1996): *Sintaksičeskaja frazeologija dla russkich i inostrancev: Učebnoe posobie*. Moskva: Filologičeskij fakul'tet MGU im. M. V. Lomonosova.
- VELIČKO, A. V. (2017): *Predloženiya frazeologizirovannoj struktury v russkom jazyke*. Avtoreferat. Nižnij Novgorod. [on-line: <https://www.dissercat.com/content/predlozheniya-frazeologizirovannoi-struktury-v-russkom-yazyke/read>, cit. 29. 3. 2025]
- ZIEM, A. (2018): Construction Grammar meets Phraseology: eine Standortbestimmung. In: *Linguistik Online*, 90/3, 3 – 19.

ZIEM, A (2022): Konstruktionelle Arbeitsteilung im Lexikon-Grammatik-Kontinuum: das Beispiel sprachlicher Kodierungen von Quantität. In: Mellado Blanco, C. – Mollica, F. – Schafroth, E. (eds.): *Konstruktionen zwischen Lexikon und Grammatik Phrasem-Konstruktionen monolingual, bilingual und multilingual*. Berlin/Boston: Walter de Gruyter, 21 – 53.

Internetové zdroje

- [1] https://terminologickyportal.sk/wiki/Term%C3%ADn:syntaktick%C3%A1_frazeol%C3%B3gia (cit. 10. 12. 2024).
- [2] <https://bonito.korpus.sk/index.html> (cit. 15. 12. 2024).
- [3] http://aranea.juls.savba.sk/aranea/run.cgi/first?corpname=OmniSIPu_a&reload=1 (cit. 15. 12. 2024).

Peter Ďurčo

Univerzita sv. Cyrila a Metoda, Filozofická fakulta

Nám. J. Herdu 2, 917 01 Trnava

E-mail: peter.durco@ucm.sk

ORCID: 0000-0002-7538-3689